

ПОНЯТТЯ, ЗНАЧЕННЯ ТА ТЕОРІЇ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ

Годзінець І. Я.

*Студент 5-го курсу юридичного факультету
ДВНЗ «УжНУ»*

Статтю присвячено з'ясуванню змісту, особливостей і видів тлумачення кримінального закону. Висвітлено форми та методи застосування тлумачення кримінального закону.

Ключові слова: тлумачення, кримінальний закон, злочин, кримінальна відповідальність, покарання, кримінально-правові норми.

The article is devoted to the explanation of the content, peculiarities and the interpretation types of the criminal act. The forms and methods of the interpretation use of the criminal act are examined.

Key words: interpretation, criminal act, crime, criminal responsibility, criminal penalty, criminal and legal provision.

Постановка проблеми. Тлумачення закону про кримінальну відповідальність - це з'ясування та визначення змісту правової норми, тобто волі законодавця, відображеної у прийнятому ним законі. Необхідно зазначити, що тлумачення кримінального закону поділяється на види залежно від суб'єкта, способів та обсягу тлумачення. Отже, закон про кримінальну відповідальність - це нормативно-правовий акт, прийнятий Верховною Радою України, який містить взаємопов'язані юридичні норми, одні з яких, ґрунтуючись на Конституції України та загально визнаних принципах і нормах міжнародного права, закріплюють підстави та принципи кримінальної відповідальності, містять загальні положення кримінального законодавства, інші - визначають, які суспільно небезпечні діяння є злочинами, і встановлюють, які покарання можуть бути застосовані до осіб, що вчинили їх, або ж називають підстави та умови звільнення їх від кримінальної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень. Різноманітним науковим підходам щодо визначення сутності та видів тлумачення кримінального закону присвячені праці багатьох вчених, зокрема М.Д. Андрієнка, О.Л. Бондаревича, В. Ємельянова, Й. Коржанського, М.І. Бажанова, П.Л. Костецького, П.Д. Опарської, С.С. Опаленик, В.В. Сташис, А.Л. Тимофієнко, Р.Д. Тиманюк, А.В. Чернишової та ряду інших вчених.

Виклад основного матеріалу.

За змістом певні кримінально-правові норми не завжди сприймаються однозначно. Це зумовлює застосування спеціальних прийомів щодо з'ясування їх змісту. Іноді виникає потреба в їх роз'ясненні - тлумаченні. Тлумачення закону, у тому числі кримінального, - це з'ясування та визначення змісту правової норми, тобто волі законодавця, відображеної у прийнятому ним законі.

Р.Д. Тирманюк зазначає, що тлумачення кримінального закону поділяється на види залежно від суб'єкта, способів та обсягу тлумачення [14, с.37].

За суб'єктом тлумачення поділяють на:

- а) офіційне;
- б) судове;
- в) доктринальне.

До прийняття Конституції України 1996 року Верховна Рада України мала право тлумачити чинні закони та їх окремі положення. Таке тлумачення називалося автентичним. Тепер Верховна Рада при прийнятті законів за потреби дає визначення окремим поняттям і термінам у примітці до закону (окремих його частин). Через це автентичне тлумачення, під яким прийнято розуміти роз'яснення закону законодавцем - Верховною Радою України, не застосовується.

За способами тлумачення поділяють на: а) філологічне; б) логічне; в) системне; г) історичне.

Філологічне тлумачення полягає у з'ясуванні змісту закону шляхом аналізу його тексту (змісту певних термінів і понять) із використанням правил граматики, синтаксису, орфографії і пунктуації. Наприклад, у законодавчому понятті неосудності (ч. 2 ст. 19 КК) законодавець передбачив, що для визнання особи неосудною достатньо, щоб один із вказаних у ч. 2 ст. 19 біологічних критеріїв (наприклад, тимчасовий розлад психічної діяльності) викликав появу одного з передбачених законом психологічних критеріїв - нездатність усвідомлювати свої дії або керувати ними, оскільки ці критерії законодавець розглядає як альтернативні.

Логічне тлумачення полягає у застосуванні категорій логіки при з'ясуванні змісту закону та обсягу його правової регламентації, визначенні моменту закінчення злочину тощо. Логічне тлумачення закону застосовується у кожному випадку застосування (звичайно, і теоретичного аналізу) як на рівні кваліфікації злочину, так і на рівні індивідуалізації відповідальності (покарання), оскільки всі склади злочинів в Особливій частині КК побудовані з використанням логічних конструкцій, що містить загальне поняття складу злочину. Крім того, структура кримінально-правової норми, як і інших правових норм, не завжди збігається зі структурою кримінального закону [12, с.20].

Тому одна норма може бути сконструйована з окремих структурних частин, які містяться у різних статтях кримінального закону або навіть у різних галузях права чи в якихось підзаконних актах (наприклад, інструкції з правил техніки безпеки якогось підприємства). Об'єднати ці структурні елементи правової норми, використовуючи лише прийоми філологічного тлумачення, практично неможливо.

Системне тлумачення - це з'ясування змісту відповідного положення кримінального закону зіставленням його з іншими положеннями даного чи будь-якого іншого закону, визначення юридичної природи та місця цього

положення в системі кримінального права, а іноді і в усій національній правовій системі.

Історичне тлумачення - це з'ясування змісту закону в різних аспектах: з урахуванням ретроспективного та сучасного обсягу кримінально-правового регулювання однойменним інститутом; з урахуванням умов, що формували криміналізацію певного суспільно небезпечного діяння та подальшу зміну обсягів даної криміналізації, наприклад, нині діюча редакція ст. 212 (ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів) виникла внаслідок неодноразових змін і доповнень раніше діючої аналогічної норми, які були обумовлені процесом становлення нової фінансової системи та зміни форм власності [11, с.30].

Історичне тлумачення виявляється й у встановленні обсягів правового регулювання певним інститутом та його колишнім аналогом, а також взаємозв'язків його з інститутами, що існували раніше, наприклад, з інститутом аналогії кримінального закону, який формально існував у законодавстві до 1958 р.

Тлумачення кримінального закону за обсягом кола суспільно-небезпечних діянь, що охоплюються певною кримінально-правовою нормою, поділяються на буквальне, поширювальне, обмежувальне. Буквальне тлумачення є основним серед названих видів і полягає у з'ясуванні змісту кримінально-правової норми у точній відповідності до тексту закону. Поширювальне тлумачення полягає у наданні дії закону ширших меж, ніж це безпосередньо впливає з буквального тлумачення кримінально-правової норми, оскільки певні аспекти цього діяння розуміють контекстуально. До того ж певні аспекти криміналізованого діяння можуть виникати реально й після прийняття закону. Обмежувальне тлумачення полягає у наданні дії закону вужчих меж, ніж це передбачає буквальний зміст певної кримінально-правової норми [13, с.98].

При застосуванні кримінального закону виникає необхідність у його тлумаченні, тобто у з'ясуванні волі законодавця, усвідомленні змісту закону, у точному поясненні термінів, що вживаються у ньому. Тлумачення закону полягає у знаходженні належного право-вого рішення для конкретного випадку.

Залежно від критерію, покладеного в основу поділу тлумачення на види, наука кримінального права розрізняє тлумачення закону : за суб'єктом, за обсягом та за способом (прийомом).

За суб'єктом, тобто залежно від того, хто здійснює тлумачення, розрізняють тлумачення:

а) автентичне, яке дає орган, що прийняв закон. До прийняття Конституції 1996р. таке тлумачення здійснювала Верховна Рада України. Зараз визначення окремих понять, термінів дається у примітках до самого закону, у зв'язку з чим автентичне тлумачення Верховною Радою України не застосовується. Автентичне тлумачення мало загальнообов'язкову силу і являло собою по суті новий закон;

б) легальне (офіційне), яке дається органом, спеціально на те уповноваженим. Правом офіційного тлумачення законів, у тому числі й

кримінальних, наділений Конституційний Суд України. Його роз'яснення є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені;

в) судове (казуальне). Воно має два різновиди:

1) тлумачення, яке дається судом (суддею) будь-якої інстанції при розгляді конкретної кримінальної справи. Воно є обов'язковим тільки у тій справі, у зв'язку з якою воно здійснювалось. Якщо таке тлумачення виходить від вищих судових органів (наприклад, Палати чи Пленуму Верховного Суду України), то воно одночасно може бути зразком правильного застосування закону для судів нижчих ланок при розгляді аналогічних справ;

2) тлумачення, яке дається на базі вивчення й узагальнення судової практики у постановах Пленуму Верховного Суду України. Воно носить рекомендаційний характер. Воно впливає на практику судів при розгляді ними кримінальних справ відповідної категорії. Ним можуть користуватися й інші суб'єкти при застосуванні норм закону про кримінальну відповідальність;

г) доктринальне (наукове) - це роз'яснення чинно-го кримінального законодавства фахівцями у галузі кримінального права. Воно дається у підручниках, монографіях, статтях, лекціях, виступах наукових і практичних працівників на науково-практичних конференціях тощо. Доктринальне тлумачення не має обов'язкової сили, але відіграє велику роль у розвитку науки кримінального права, при підготовці нових законів та застосуванні закону про кримінальну відповідальність у слідчій та судовій практиці.

Отже, ефективність боротьби зі злочинністю залежить від правильного застосування кримінального закону. Ключову роль у правозастосуванні відіграє вірне встановлення змісту термінів, які застосовуються у КК України. Тому тлумаченню має сприяти чіткість, логічність та грамотність закону.

*Науковий керівник:
к.ю.н., доцент, Ступник Ярослав Валерійович*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. – С.141.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001р. // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 25-26. – С.131.
3. Андрієнко М.Д. Проблемні аспекти закону про кримінальну відповідальність / М.Д. Андрієнко // Віче. – 2011. - №6. – С. 23-25.
4. Бондаревич О.Л. Особливості кримінальної відповідальності / О.Л. Бондаревич // Право України. – 2008. - №4. – С. 20-22.
5. Ємельянов В. Окремі проблеми застосування Кримінального кодексу України / В. Ємельянов // Право України. - 2011. - №9. - С. 109-112.
6. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів: Навч. посіб. / М.Й. Коржанський. – К.: Наукова думка, 2011. – 374 с.
7. Костецький П.Л. Аналіз складу злочинів згідно Кримінального кодексу України / П.Л. Костецький // Право України. – 2012. - №2. – С.30-32.

8. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 4-е вид., переробл. та доп. / Відп. ред. Яценко С.С. – К.: А.С.К., 2012. –848 с.
9. Опарська П.Д. Злочини та їх покарання за їх вчинення згідно Кримінального кодексу України / П.Д. Опарська // Віче. – 2010. - №8. – С. 40-42.
10. Опаленик С.С. Кримінальна відповідальність: сутність та особливості / С.С. Опаленик // Віче. – 2010. - № 6. – С. 33-36.
11. Пристанович М.М. Підстави класифікації злочинів у кримінальному законодавстві / М.М. Пристанович // Юридична Україна. – 2011. - №9. – С. 30-35.
12. Сташис В.В. Особливості тлумачення закону про кримінальну відповідальність / В.В. Сташис // Право України. – 2010. - №5. – С. 20-24.
13. Тимофієнко А.Л. Закон про кримінальну відповідальність: нормативно-правова оцінка. Монографія / А.Л. Тимофієнко. – К.: Істина, 2011. – 128 с.
14. Тиманюк Р.Д. Механізми тлумачення кримінального закону. Монографія / Р.Д. Тиманюк. – К.: Основа, 2011. – 166 с.
15. Чернишова А.В. Кримінальне право України. Загальна частина. Навчальний посібник / А.В. Чернишова. – К.: Атіка, 2010. – 327 с.
16. Шевчук А.А. Особливості структури закону про кримінальну відповідальність / А.А. Шевчук // Юридична Україна. – 2012. - №6. – С. 11-14.